

Sygn. akt II CSKP 164/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Władysław Pawlak
SSN Dariusz Zawistowski

w sprawie z powództwa K. B.
przeciwko W. P.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 15 grudnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 16 kwietnia 2019 r., sygn. akt I AGa [...]

- 1) oddala skargę kasacyjną,**
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 4050 zł (cztery tysiące pięćdziesiąt).**

UZASADNIENIE

Nakazem zapłaty z dnia 15 lutego 2017 r. w sprawie IX GNc [...], Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego W. P. na rzecz powoda K. B. kwotę

175.096,68 zł z odsetkami ustawowymi i kosztami postępowania. Po rozpoznaniu zarzutów pozwanego, ten sam Sąd wyrokiem z dnia 13 marca 2018 r. utrzymał w mocy powyższy nakaz zapłaty w części zasądzającej odsetki ustawowe za opóźnienie w transakcjach handlowych od kwoty 7.398,65 zł za okres od dnia 5 lutego 2017 r. do dnia 28 lutego 2017 r., uchylił nakaz zapłaty w pozostałej części, umorzył postępowanie w sprawie w części dotyczącej kwoty 7.398,65 zł, oddalił powództwo w pozostałym zakresie i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ustalił, że pozwany W. P., prowadzący jednoosobową rejestrowaną działalność gospodarczą pod firmą „S.” w P., zawarł ze Skarbem Państwa 14 Wojskowym Oddziałem Gospodarczym w P umowę o realizację inwestycji polegającej na remoncie bliżej opisanych budynków położonych w P. przy A.. W dniu 26 lipca 2016 r. strony zawarły umowę, na podstawie której pozwany powierzył powodowi K. B., prowadzącemu jednoosobową rejestrowaną działalność gospodarczą pod firmą T. wykonanie i dostawę 44 bram garażowych do budynku nr 4 w terminie do dnia 30 sierpnia 2016 r. i do budynku nr 5 w terminie do dnia 30 września 2016 r. za wynagrodzeniem w kwocie 270 108 zł brutto (219 600 zł netto plus VAT). W wytycznych dotyczących realizacji zadania wskazano, iż nowe bramy garażowe mają być płaszczone, ocieplone, dwuskrzydłowe, o konstrukcji stalowej i oporze cieplnym $U = 1,4 \text{ W/m}^2\text{K}$. Zgodnie z umową, zamawiający (pozwany) mógł obciążyć wykonawcę (powoda) karą umowną m.in. za opóźnienie w wykonaniu robót budowlanych w wysokości 0,4% wynagrodzenia brutto wykonawcy za każdy dzień opóźnienia. Zamawiający zastrzegł sobie możliwość potrącenia kar umownych z wynagrodzenia należnego wykonawcy oraz z zabezpieczenia należytego wykonania umowy. Umowa była dwukrotnie aneksowana w zakresie wynagrodzenia, które ostatecznie ustalono na kwotę 344.291,32 zł netto - 423.478,32 zł brutto. W trakcie prac doszło do zmiany koncepcji co do konstrukcji samych bram, w miejsce bram o grubości 40 mm miały zostać wykonane i zamontowane bramy o grubości 60 mm. Zmiana ta pociągnęła za sobą konieczność zamówienia nowych materiałów - paneli o odpowiedniej grubości, znalezienia nowych dostawców odpowiednich paneli i innych elementów i zwiększyła koszt prac powoda. Zamówione bramy do budynku nr 5 powód dostarczył w październiku 2016 r., a drzwi do budynku nr 4 - grudniu 2016 r.

W dniu 16 grudnia 2016 r. doszło do protokolarnego końcowego odbioru prac powoda przez komisję składającą się z pozwanego, powoda i kierownika robót, która nie stwierdziła usterek. W protokole zaznaczono, iż powód opóźnił się w wykonaniu prac w stosunku do terminów wynikających z umowy, w zakresie dotyczącym budynku nr 4 opóźnienie to wyniosło 108 dni, a w zakresie dotyczącym budynku nr 5 - 77 dni. Na podstawie wystawionych przez powoda faktur pozwany zapłacił powodowi część wynagrodzenia za dostarczone bramy; do zapłaty pozostała kwota 175.096,68 zł, objęta pozwem z dnia 30 stycznia 2017 r. w tej sprawie. W dniu 28 lutego 2017 r. pozwany zapłacił powodowi dalszą kwotę 7.398,65 zł; pozostała do uregulowania kwota 167.698,03 zł. Pozwany zatrzymał kwotę 12.704,35 zł z wynagrodzenia powoda tytułem zabezpieczenia należytego wykonania przez powoda przedmiotu umowy. W dniu 31 grudnia 2016 r. pozwany wystawił notę księgową, w której obciążył powoda kwotą 154.993,68 zł z tytułu kary umownej naliczonej zgodnie z umową za nieterminową realizację przedmiotu umowy. Pismem z dnia 1 lutego 2017 r. pozwany dokonał potrącenia własnej wymagalnej wierzytelności w kwocie 154.993,68 zł przysługującej mu wobec powoda z tytułu kary umownej z wierzytelnością powoda z tytułu wynagrodzenia za dostarczone bramy.

Opierając się na tych ustaleniach faktycznych, Sąd Okręgowy wskazał, że wobec uiszczenia przez pozwanego kwoty 7.398,65 zł w toku sprawy i cofnięcia w tym zakresie powództwa, postępowanie w zakresie tej kwoty podlegało umorzeniu z pozostawieniem w mocy nakazu w części dotyczącej odsetek ustawowych od tej części należności głównej. Sąd pierwszej instancji uwzględnił zgłoszony przez pozwanego zarzut potrącenia wierzytelności wzajemnych stron - pozwanego z tytułu kary umownej i powoda z tytułu reszty wynagrodzenia i z tej przyczyny oddalił powództwo w pozostałej części. Oceniał, że opóźnienie w dostawie bram wynikało z przyczyn obciążających powoda; nie było także podstaw do miarkowania kary umownej na podstawie art. 484 § 2 k.c. ze względu na podniesiony przez powoda zarzut jej rażącego wygórowania, albowiem kara umowna nałożona przez pozwanego nie była rażąco wygórowana, a ponadto powód nie przytoczył w tej kwestii żadnych okoliczności.

Po rozpoznaniu apelacji powoda, Sąd Apelacyjny w [...], wyrokiem z dnia z dnia 16 kwietnia 2019 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że uchylił opisany nakaz zapłaty, zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 116.245,26 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie w transakcjach handlowych od dnia 5 lutego 2017 r. do dnia zapłaty, zasądził od pozwanego na rzecz powoda ustawowe odsetki za opóźnienie w transakcjach handlowych od kwoty 7.398,65 zł od dnia 5 lutego 2017 r. do dnia 28 lutego 2017 r., umorzył postępowanie w części dotyczącej kwoty 7.398,65 zł z tytułu należności głównej, w pozostałym zakresie powództwo oddalił i orzekł o kosztach postępowania za pierwszą instancję. Oddalił apelację powoda w pozostałym zakresie i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz jego ocenę, że do opóźnienia w wykonaniu i dostarczeniu spornych bram doszło z przyczyn leżących po stronie powoda. Uznał jednakże za uzasadniony zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 484 § 2 k.c. przez zaniechanie miarkowania żądanej przez pozwanego kary umownej. Podniósł, że wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, w sprawie zachodziły podstawy do obniżenia kary umownej ze względu na jej rażące wygórowanie, trafnie podnoszone przez powoda, który przytoczył okoliczności uzasadniające ten zarzut, to jest brak szkody po stronie pozwanego oraz relację wysokości kary za opóźnienie w dostarczeniu bram do wysokości kary umownej zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umowy. Sąd Apelacyjny argumentował, że nie stanowi przeszkody do miarkowania przez Sąd kary to, iż powód nie podał konkretnej kwoty, do której kara powinna być obniżona. Sąd drugiej instancji stwierdził, że pozwany nie wykazał, aby z powodu opóźnienia w dostarczeniu przez powoda bram poniósł jakąkolwiek szkodę. Zastrzeżenie kary umownej za opóźnienie w wysokości aż 0,4% kwoty wynagrodzenia brutto za każdy dzień opóźnienia uznał za odstające od stawek przyjmowanych najczęściej w wysokości 0,1% za każdy dzień zwłoki. Sąd Apelacyjny przyjął, że w okolicznościach sprawy zachodziły podstawy do miarkowania wysokości kary umownej o 3/4 i uznał, że karą za opóźnienie adekwatną i zarazem spełniającą swoją stymulującą funkcję będzie kara w wysokości 38.748,42 zł.

W skardze kasacyjnej od tego wyroku, pozwany zarzucił naruszenie: art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 232 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c.; art. 232 zdanie

pierwsze k.p.c. w zw. art. 6 k.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 236 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. oraz art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 6 k.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji powoda w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W ramach podstawy procesowej skarżący zarzucił naruszenie art. 232 zdanie pierwsze k.p.c. w zw. art. 6 k.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 236 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. przez przyjęcie przez Sąd Apelacyjny w [...] za udowodnione przez powoda okoliczności, z których wywodzi skutki prawne, to jest przyjęcie przez ten Sąd, że powód udowodnił, iż w sprawie wystąpiły podstawy do miarkowania kary umownej w oparciu o art. 484 § 2 k.c. (rażące jej wygórowanie) podczas gdy w toku postępowania nie przeprowadzono żadnego dowodu na tę okoliczność, albowiem powód dowodu takiego nie zgłosił, zaś żądanie markowania kary umownej zostało zgłoszone przez pełnomocnika powoda dopiero przed zamknięciem rozprawy. Pozwany zarzucił także naruszenie art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 232 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c. przez przyjęcie za udowodnione faktów, które nie podlegały dowodzeniu ze względu na brak inicjatywy dowodowej powoda, a tym samym pozbawienie pozwanego możliwości obrony przysługujących mu praw, albowiem pozwany nie zaoferował kontrdowodów na okoliczności, które nie zostały dopuszczone przez sąd drugiej instancji jako podlegające dowodzeniu (pisownia oryginalna).

Przytoczone podstawy procesowe skargi są częściowo niedopuszczalne, a w pozostałym zakresie niezasadne. Zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c., podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów, nie podlega zatem uwzględnieniu zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., motywowany wadliwą oceną dowodów przez Sąd drugiej instancji i w rezultacie „przyjęciem przez Sąd określonych faktów za udowodnione”, jak to sformułował skarżący (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2007 r., II PK 231/06, OSNP 2008, nr 9-10, poz. 124 i z dnia 8 maja 2008 r., V CSK 579/07, niepubl.). Sposób sformułowania oraz motywowania przytoczonych zarzutów procesowych

powoduje zresztą, że w istocie dotyczą one wadliwej subsumcji ustalonych w sprawie faktów do normy art. 484 § 2 k.c., a nie uchybień procesowych Sądu Apelacyjnego.

Stosownie do art. 484 § 2 k.c., jeżeli zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane, dłużnik może żądać zmniejszenia kary umownej; to samo dotyczy wypadku, gdy kara umowna jest rażąco wygórowana. W orzecznictwie i nauce prawa ukształtowały się trzy poglądy dotyczące sposobu sformułowania wniosku o miarkowanie kary. Zgodnie z pierwszym z nich, w żądaniu dłużnika dotyczącego oddalenia powództwa o zapłatę kary umownej zawarty jest *implicite* wniosek o obniżenie tej kary (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 1976 r., I CR 221/76, OSNC 1977, nr 4, poz. 76, z dnia 16 lipca 1998 r., I CKN 802/97, OSNC 1999, nr 2, poz. 32, z dnia 22 maja 2002 r., I CKN 1567/99, OSNC 2003, nr 7-8, poz. 109 i z dnia 4 grudnia 2003 r., II CK 271/02, niepubl.). Drugie stanowisko zakłada, że już z samego zgłoszenia przez dłużnika zarzutu rażącego wygórowania kary umownej wynika dorozumiany wniosek dłużnika o jej obniżenie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2010 r., V CSK 217/09, niepubl. i z dnia 26 października 2016 r., III CSK 312/15, niepubl.). Zwolennicy trzeciej koncepcji podnoszą, że wniosek o miarkowanie kary umownej powinien być sformułowany w sposób wyraźny, z przytoczeniem przesłanki, na której się opiera oraz uzasadnieniem, że wystąpiła w konkretnej sprawie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2002 r., I CKN 821/00, niepubl., z dnia 6 lutego 2008 r., II CSK 421/07, niepubl., z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 494/09, OSNC-ZD 2010, nr 4, poz. 115 i z dnia 12 lutego 2015 r., IV CSK 276/14, niepubl.). Bezsporne jest natomiast, że dłużnika obciąża ciężar dowodu wystąpienia przesłanek miarkowania kary umownej, a zatem okoliczności uzasadniających jej obniżenie. Prawidłowe zgłoszenie wniosku o miarkowanie kary umownej z jednej strony nakłada na sąd obowiązek jego rozważenia, a z drugiej - stanowi podstawę ingerencji sądu w umownie ukształtowany stosunek zobowiązaniowy. W ocenie Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę kasacyjną pozwanego, „żądanie” (art. 484 § 2 k.c. - „dłużnik może żądać”) zmniejszenia kary umownej powinno być wyraźnie sformułowane i takie żądanie powód zgłosił najpierw w odpowiedzi z dnia 28 marca 2017 r. na zarzuty pozwanego od nakazu zapłaty

(k.152 akt), a następnie przed zamknięciem rozprawy przed Sądem pierwszej instancji. Powód wniósł - w razie uznania przez Sąd, że kara umowna co do zasady pozwanemu się należała - o miarkowanie kary ze względu na jej rażące wygórowanie i tak to żądanie odczytał Sąd Okręgowy, skoro się do niego odniósł w uzasadnieniu swojego wyroku (k. 622 akt sprawy); prawidłowość tego poglądu została następnie zweryfikowana przez Sąd drugiej instancji wskutek apelacji powoda (por. k. 655 akt). Wniosek powoda o zmniejszenie kary umownej został poddany merytorycznej ocenie Sądów obu instancji, a zatem nie może być mowy o jakimkolwiek zaskoczeniu pozwanego wyrokiem Sądu odwoławczego i pozbawieniu pozwanego inicjatywy dowodowej oraz możliwości obrony przysługujących mu praw, skutkujących nieważnością postępowania drugoinstancyjnego (nietrafny kasacyjny zarzut naruszenia art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 232 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c.). Miarkowanie kary umownej jest instrumentem chroniącym dłużnika przed nadmiernie dolegliwymi skutkami sankcji kontraktowej oraz ma na celu realizację postulatu słuszności w odniesieniu do konkretnego przypadku, i te właśnie elementy zostały wyeksponowane przez powoda oraz przez Sąd Apelacyjny. Wbrew zarzutom skarżącego, że powód nie przytoczył na usprawiedliwienie swojego wniosku o miarkowanie kary umownej faktów ani dowodów trzeba wskazać, że powód powoływał się na brak szkody po stronie pozwanego oraz na relację żądanej przez pozwanego kary umownej do wysokości kary umownej zastrzeżonej na wypadek odstąpienia od umowy, twierdząc, że w okolicznościach sprawy karę tę należy uznać za rażąco wygórowaną. To stanowisko podzielił Sąd Apelacyjny w [...] w ramach rozpoznawczej funkcji postępowania apelacyjnego, uwzględniając całość zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego (a zatem z poszanowaniem art. 382 k.p.c., co czyni niezasadnym kasacyjny zarzut naruszenia tej normy procesowej) i przedstawiając motywy zmiany wyroku Sądu Okręgowego w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Pojęcie „rażącego wygórowania” kary umownej występujące w art. 484 § 2 k.c. jest zwrotem niedookreślonym, a kryteria zredukowania kary nie zostały wskazane, co umożliwia sądowi dostosowanie wypracowanych w orzecznictwie i nauce prawa kryteriów do występujących w konkretnej sprawie postanowień umownych oraz okoliczności faktycznych.

O „rażącym wygórowaniu” kary mogą świadczyć różne okoliczności, między innymi takie, jak wysokość poniesionej szkody, stosunek kary umownej do wynagrodzenia lub do potencjalnego odszkodowania na zasadach ogólnych, rażąca niewspółmierność kary do wartości całego zobowiązania głównego i szkody, wartość świadczenia spełnionego przez dłużnika z opóźnieniem, niski stopień winy dłużnika. Okoliczności powoływane przez powoda i wynikające z ustaleń faktycznych, wskazane przez Sąd drugiej instancji, były zatem miarodajne dla oceny przesłanek miarkowania kary. Należy podkreślić, że poddawały się ocenie pod tym kątem bezpośrednio na podstawie ustaleń faktycznych, z których wynikały np. proporcje kary do wysokości całego wynagrodzenia lub kary umownej za odstąpienie od umowy, przy uwzględnieniu rodzaju i skutków opóźnienia w dostarczeniu drzwi garażowych. Z powołanych względów zarzut naruszenia art. 484 § 2 k.c. nie był uzasadniony, co prowadziło do oddalenia skargi kasacyjnej pozwanego (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono stosownie do wyniku sprawy.